

Koos Hawinkels

'Schat, je gaat het helemaal maken!'

Jeugdliteratuur op de Amerikaanse leest

Zet de televisie aan en volg de soaps. Loop door de winkelstraten en aanhoor de muziek. Beluister de popzenders en je weet: elke dag schrijdt de veramerikanisering van onze beschaving voort. Het heeft voor het literatuuronderwijs zijn nut ook eens iets te weten van Amerikaanse jeugdliteratuur. Daarover schrijft Koos Hawinkels in zijn nieuwe rubriek jeugdliteratuur. Ook over het werk van de nog weinig bekende Peter Pohl. Hoogtepunt in diens opvallende oeuvre is een roman waarin op fabelachtige wijze erotische en seksuele spanning is geschapen.

Waarschijnlijk is het een afwijking, maar sinds ik met een aantal mensen een boekje aan het maken was over intercultureel literatuuronderwijs (ilo), - het is klaar en zal tijdens het HSN op 18 & 19 november aanstaande gepresenteerd worden- kom ik op heel veel onvermoede plaatsen dingen tegen die zich volgens mij uitstekend lenen voor dat ilo.

Een aardig voorbeeld vormen de boeken van het echtpaar Mazer, Harry en Paula Mazer-Fox. Van hen samen heb ik gelezen: *Twee jongens, één meisje* en *Knetterende dagen, stomme nachten*, en van alleen hem: *Met onbekende bestemming*. Alle drie uitgegeven bij Hans Elzenga in Tilburg voor de prijs van ongeveer f 25,-. Alle drie gaan ze over jonge mensen van een jaar of zestien of daaromtrent in de VS, die iets bijzonders meemaken.

Kenmerkend vind ik dat de boeken een weliswaar open einde hebben, maar dat je toch op je klompen aanvoelt, dat het allemaal wel goed komt. Daarvoor zijn het nu eenmaal Amerikaanse boeken. En dat is meteen ook waarom ik vind dat ze zo bijzonder intercultureel kunnen werken. De situaties zijn wat de ontwikkelingspsychologische kant betreft heel herkenbaar voor Nederlandse leeftijdgenoten, denk ik, maar wat de uiterlijke omstandigheden betreft en de uitwerking van de psychologische kanten voor ieder van de personages, is het allemaal 'typisch Amerikaans.' Daarom denk ik dat de lectuur van deze boeken onze scholieren heel wat over de Amerikaanse samenleving en de omgang van Amerikanen met elkaar kan leren. En in vergelijking daarmee over hoe zoiets in Nederland eraan toegaat.

De boeken zijn vlot geschreven, dus makkelijk leesbaar en zoals gezegd, behandelen ze een invoelbare problematiek. Soms zijn ze ook wat kinderlijk, op de manier waarop ik Amerikanen ook zo nu en dan ontroerend kinderlijk vind. Met name in hun manier van omgaan met (diepte)psychologie. Ik geef twee voorbeelden, beide uit *Twee jongens, één meisje*.

Een meisje dat inziet dat ze de liefde van een jongen niet kan winnen, zegt tegen hem (p.117): 'Ik heb veel om jou gehuild, Tod, maar nu huil ik niet meer. Ik ben eroverheen. Maar we kunnen nog wel vrienden zijn. Alleen moet het geen eenrichtingsverkeer meer zijn. Jij moet er ook iets aan doen.' En op een ander moment breekt een diep psychologisch inzicht bij de hoofd-

Hawinkels, 'Schat, je gaat het helemaal maken!'

persoon door als een bliksemschicht (p.110): 'En op dat moment zag Tod aan Amos' gezicht dat hij alles begreep, zowel zijn eigen gevoelens voor Hillary, als die van Hillary en Tod voor elkaar, en zelfs waarom Tod het hem niet verteld had. Dat alles stond op zijn gezicht en in zijn ogen te lezen.' Dat is voorwaar niet gering.

Ook in een ander opzicht vond ik bij de Mazers heel wat intercultureels. *Knetterende dagen, stomme nachten* beschrijft de wederwaardigheden van drie jonge mensen die de kans krijgen om tijdens de zomervakantie stage bij een lokale krant te lopen. De baas van die krant heeft ooit als oorlogscorrespondent de Pulitzer prijs gewonnen en wordt dus door de leerling-journalisten min of meer gelijkgesteld met Onze Lieve Heer. De krant die hij nu leidt echter, is wel zeer lokaal. Er staan voornamelijk berichten in zoals we die in Nederland gewend zijn aan te treffen in de huis-aan-huisbladen tussen de advertenties. Hij zegt ook herhaaldelijk dat een krant bedoeld is om de mensen met elkaar te verbinden, een sociale functie heeft.

Het laatste interculturele wat mij opviel, was: de personages in de boeken zijn doordrongen van het besef dat geloof in jezelf tenminste een voorwaarde is voor succes en dat je je eigen talenten en mogelijkheden goed moet kennen. Maar wat ik weer typisch Amerikaans vind, is dat je je onbekommerd tegenover anderen over die eigen kwaliteiten uitspreekt, dat niemand dat verwaand vindt of exhibitionistisch en dat ouders hun kinderen ook sterken in dat besef van uniek zijn. Een voorbeeld uit *Knetterende dagen, stomme nachten*: 'Schat, je gaat het helemaal maken.' Haar moeder nam een hap van het ijs en reikte het Vicki aan. 'Ze zullen eens even wat zien. Paf zullen ze staan.' Ze wierp Vicki De Blik toe. Vicki kende De Blik even goed als haar eigen naam. (...) De Blik betekende: 'jij bent mijn dochter. Je bent dapper en heel bijzonder en je kunt alles wat je maar wilt.'

De Zweedse schrijver van jeugdboeken Peter Pohl

Daartegenover: 'Wat ik ook gedroomd mocht hebben voor ik ontwaakte, ik weet wat dit beeld betekent: Kwaad roept meer kwaad op. De wereld zal nooit verbeteren!' Deze regels vormen het slot van *We noemen hem Anna*, een van de aangrijpendste boeken die ik in jaren gelezen heb. Ik zeg met opzet niet 'van de jeugdboeken', omdat ik de boeken voor volwassenen bij deze uitspraak inbegrijp. Peter Pohl is een Zweeds auteur, over wie ook de uitgever niet veel kan meedelen. Hij geeft geen interviews, wij weten ook bijna niks van hem en hij werkt liefst in het verborgene', zoiets kreeg ik tenminste van Querido te horen.

Ik heb inmiddels van hem gelezen: *Jan, mijn vriend*, *We noemen hem Anna*, *Ik mis je, ik mis je*, en *De regenboog heeft maar acht kleuren*. Alle vier verschenen bij Querido tussen 1991 en '95 en alle vier zeer intrigerend. *Jan, mijn vriend* het minst, omdat er naar mijn gevoel te veel raadsels door het hele boek heen spelen. Misschien dat die opgelost worden als je het verhaal nog eens leest met de wetenschap van de onverwachte afloop, maar daarvoor kan het me eigenlijk niet genoeg schelen. Ik vind het wat te gezocht. *We noemen hem Anna* is volgens de achterflap 'hard in zijn compromisloze

Hawinkels, 'Schat, je gaat het helemaal maken!'

weergave van de martelgang van een kind. Het is misschien nog harder door de combinatie van schuldbesef en gevoelens van machteloosheid waaraan Micke ten prooi is en die voor iedereen herkenbaar zal zijn.' Een jongen, Anders of Ante geheten, is altijd en overal het pispaltje van zijn omgeving. Hij is klein en broedmager en dus een makkelijk doelwit. Zijn probleem wordt door iedereen uit eigenbelang ontkend.

Thema van het boek is niet zozeer het underdog zijn van Anders, maar de laffe, egoïstische manier waarop zijn omgeving daarop reageert. Het gaat dus vooral om schuld. En hoewel ik al lezend me erop betrapte dat ik sommige bladzijden vooral diagonaal las, weet ik nog niet zeker of dat kwam doordat ik de gedachten van Micke en de beschrijvingen en overwegingen te traag vond verlopen, of dat ik vooral ongeduldig was om de afloop te weten. Achteraf denk ik dat ik best een kleine honderd van de 360 pagina's had willen missen. Dat de tekst daardoor pregnanter was geworden. Maar vooral de laatste honderd bladzijden, wanneer je als lezer aanvoelt waar het heen moet, zijn van een grote dwingende kracht.

Ik mis je, ik mis je heeft Pohl geschreven samen met Kinna Gieth. Het is de literaire neerslag van persoonlijke ervaringen van Gieth en beschrijft het rouwproces van een meisje dat als helft van een eeneiige tweeling achterblijft als haar zusje door een auto wordt doodgereden. Voor wie zelf een rouwproces heeft doorgemaakt, zijn de stadia herkenbaar. Maar daarin schuilt niet de kracht van dit boek. Die schuilt in de zuigende werking van de tekst waardoor de lezer tegelijk zich identificeren moet met Tina, maar ook onvermijdelijk zijn persoonlijke ervaringen met de dood herbeleeft. Voor mij was een van de bevrijdendste aspecten dat Tina op een gegeven moment haar overleden zusje gaat beschuldigen van verraad. Dat zij haar zus in de steek heeft gelaten en nu mooi op haar gemak in de hemel is, terwijl Tina maar moet zien met haar verdriet klaar te komen.

Hoogtepunt: erotische en seksuele spanning

Het absolute hoogtepunt tot nu toe in Pohls werk is voor mij zijn laatste boek: *De regenboog heeft maar acht kleuren*. Een Duits jongetje van 6 jaar wordt samen met zijn Zweedse moeder tegen het eind van de Tweede Wereldoorlog naar Stockholm gehaald. Ze moeten daar met z'n tweeën een nieuw bestaan opbouwen, maar de kleine Heinrich heeft geen enkele zekerheid aan zijn prille oorlogsjeugd overgehouden. Behalve één: hecht je nooit ergens aan en vertrouw niet op enige toekomst, want dat zorgt ervoor dat het mis gaat. Ook zijn moeder is zwaar getraumatiseerd en laat Heinrich, die zich moet ontwikkelen tot Henrik om een echte Zweed te worden, veel te veel aan zijn lot over. Henrik valt, net als Anna in het andere boek ten prooi aan kleine proleten uit zijn omgeving die 'die rotmof' net zo lang zullen slaan tot hij Zweeds spreekt. Goddank komt Henrik op een dag op school in aanraking met Ylva, een meisje dat zijn pestende klas- en stadgenoten met haar geestelijk overwicht doet terugdeinzen. Tussen beide ontkiemt een kindervriendschap die langzamer hand een echte grote Liefde wordt en het hele bestaan van Henrik vult. In werkelijk schitterende bewoordingen beschrijft Pohl vanuit

Hawinkels, 'Schat, je gaat het helemaal maken!'

het perspectief van Henrik hoe zijn leven uit niets anders meer bestaat dan 'zijn Ylva'. Een zeer idyllische vakantie op een eiland bij de grootouders van Ylva vormt het hoogtepunt uit Henriks leven.

Ik kan me niet herinneren ooit een verhaal gelezen te hebben over kinderen van 6 tot 8 jaar dat zo'n grote niet alleen erotische, maar bij vlagen ook seksuele spanning kende. Voor de ervaren Pohl-lezer komt daar nog de spanning bij dat je zeker weet dat het niet goed kan aflopen, maar je blijft lezen in de hoop zo het noodlot voor te blijven.

Pohl is net als Aidan Chambers, over wie hier eerder werd geschreven, een auteur die bij uitstek geschikt is voor de bovenbouw havo-vwo. Iemand die met evenveel recht uitgegeven zou kunnen worden als boek voor volwassenen dat toevallig over kinderen gaat. Als dit 'alleen maar' jeugdliteratuur is, dan is *Kinderjaren* van Oberski dat ook, en een aantal verhalen van Durlacher eveneens. Pohl alleen is voldoende tegenbewijs tegen de VOG die voor het eind-examen Nederlands in haar voorstellen opteert voor alleen maar oorspronkelijk Nederlandstalige werken van erkende literaire kwaliteit. Het is te hopen dat werken zoals die van Pohl en Chambers aandacht krijgen in de voor-examenklas, want het zou voor het literatuuronderwijs een verschrikkelijke verarming betekenen als er voor het soort boeken dat Pohl schrijft geen plaats zou zijn in het onderwijs. Wezenlijk vraagstukken van leven en dood, om het zo maar eens uit te drukken, in een literaire vorm en lyrische stijl, dat zijn toch ingrediënten waar menig leraar bijna wanhopig naar op zoek is?

